

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Samuel Jessurun de Mesquita : leerstelligheid versus werken in trance

Es, J.B. van

Citation

Es, J. B. van. (2010, December 9). *Samuel Jessurun de Mesquita : leerstelligheid versus werken in trance*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16227>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16227>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samuel Jessurun de Mesquita: leerstelligheid versus werken in trance

waartoe behorend

Samuel Jessurun de Mesquita (1868-1944).
tekenaar, graficus, sierkunstenaar

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden, volgens besluit van het College van
Promoties, te verdedigen op donderdag 9 december 2010 klokke 13.45 uur

door
Jonieke Barbara van Es
geboren te Dehra Dun, India
in 1966

Promotiecommissie

Promotor: prof. dr. T.M. Eliëns

Overige leden: prof. dr. G.J.J. van der Sman
prof. dr. C.J.M. Zijlmans
dr. J.L.L. Tilanus
dr. M. Rijnders, Open Universiteit
dr. E.P. Tibbe, Radboud Universiteit, Nijmegen

De monografie werd mogelijk gemaakt dankzij steun van
het Prins Bernhard Cultuurfonds en Uitgeverij Waanders,
het essay werd uitgebracht met steun van Museum Boijmans Van Beuningen

Samuel Jessurun de Mesquita: leerstelligheid versus werken in trance

Inhoud

Inhoud

Inleiding 6

I Onderzoek naar leven en werk van Samuel Jessurun de Mesquita 12

Biografische schets

Een kunstenaar in de marge

Techniek, onderwerp, ambacht en experiment: het oeuvre in kaart gebracht

Correspondentie en andere documenten

Jessurun de Mesquita in de kunsthistorische literatuur

II Twee categorieën: werkelijkheid versus fantasie 42

”Leerstellig, dogmatisch streng-bewust”

Vóór 1900: zoeken naar een eigen stijl

1905-1915: het vinden van een eigen stijl

Na 1915: wasdom en routine; tweede jeugd

”Naderend tot de manier van werken van mensen in trance”

Van particulier naar openbaar

Laatste levensjaren, het einde van het kunstenaarschap

III Leerstelligheid én werken in trance 74

Kritiek en waardering

Conclusie: leerstelligheid versus werken in trance?

Noten 82

Samenvatting 88

Stellingen 92

Dankwoord 94

Curriculum vitae 95

Inleiding

Inleiding

*"We do not explain pictures: we explain remarks about pictures - or rather, we explain pictures only in so far as we have considered them under some verbal description or specification."*¹

Dit essay is bedoeld als aanvulling op en verdieping van de monografie *Samuel Jessurun de Mesquita (1868-1944). Tekenaar, graficus, sierkunstenaar*, een publicatie die eind 2005 verscheen ter gelegenheid van een overzichtstentoonstelling van Jessurun de Mesquita's werk in het Gemeentemuseum Den Haag. Die uitgave vormt eerst en vooral een bronnenboek: zij bevat een biografie van de kunstenaar, geeft een beeld van de context waarin Jessurun de Mesquita leefde, zijn werk ontstond en werd ontvangen, en beschrijft de diverse facetten van zijn oeuvre, zowel afzonderlijk als in relatie tot elkaar. Het tweede deel van de monografie bestaat uit een grondig gedocumenteerde oevrecatalogus van de grafiek, waarmee voor het eerst een vrijwel volledig beeld van De Mesquita's veelomvattende grafische oeuvre is gegeven.²

Ondanks de grote hoeveelheid informatie en gegevens die in het boek bijeen gebracht zijn (of misschien juist daardoor), is het beeld dat hierin wordt gegeven van De Mesquita's kunstenaarschap in een aantal opzichten onvolledig. Zo blijft de vraag naar de artistieke intenties van de kunstenaar in de monografie onderbelicht en is ook zijn positionering in de kunst van zijn tijd hierin nog onvoldoende uitgewerkt. Het boek is als een puzzel, waarvan veel stukjes zijn gelegd maar die nog niet helemaal af is waardoor het totaalbeeld hiaten vertoont en diffuus blijft. Die onbestemdheid zal ik in dit essay proberen weg te nemen, waarbij het echter geenszins mijn bedoeling is de raadselen (onduidelijkheden, contradicties, paradoxen) rond deze kunstenaar voorgoed op te lossen door er het laatste woord over te zeggen - nog los van de vraag of dat mogelijk zou zijn: Jessurun de Mesquita behoort tot die kunstenaars die blijven intrigeren en verrassen. Veeleer is dit essay bedoeld om een meer volledig en genuanceerd beeld te geven van zijn oeuvre. Ik doe dat door te trachten te achterhalen wat De Mesquita met en in zijn werken beoogde. In het verlengde daarvan komt ook zijn positie in de kunst van zijn tijd aan bod. Beide aspecten worden in dit essay nader onderzocht door de tweespalt die zich aftekent in zijn oeuvre tot uitgangspunt te nemen. Want het oeuvre van Jessurun de Mesquita is als een Janus-kop: het heeft twee verschillende gezichten. Allereerst zijn er direct en ondubbelzinnig aan de werkelijkheid ontleende motieven (**afb. 1 en 2**). Daarnaast maakte hij talloze gefantaseerde voorstellingen die onder de noemer "sensitivistische verbeeldingen" bekend zijn geworden (**afb. 3 en 4**).³ Concreet gaat het in het eerste geval om geïsoleerd verschijnende dieren, mensen, planten en bloemen en voor wat betreft de tweede categorie om gefantaseerde wezens - vaak met menselijke trekken - die veelal in vreemde constellaties figureren; om het feitelijke, objectieve versus het subjectieve (hoewel deze categorisering direct al allerlei lastige implicaties met zich meebrengt, maar deze laat ik even voor wat ze zijn). Waarom werkte De Mesquita afwisselend naar de natuur en naar de verbeelding? Hoe verhouden beide categorieën zich tot elkaar? Wat betekent het

dat hij zowel het ene, als het andere genre beoefende?⁴

Alvorens antwoorden te zoeken op deze vragen, wordt eerst een beknopt overzicht gegeven van zijn leven en werk. In het verlengde daarvan zal het onderzoek dat werd verricht ten behoeve van de monografie en de oeuvre-catalogus worden toegelicht. Dit, omdat het onderzoek leidde tot nieuwe inzichten over De Mesquita en zijn werk die de hiervoor gestelde vragen des te pregnanter naar voren hebben gebracht. Het tweede, meest substantiële deel van dit essay is gewijd aan De Mesquita's artistieke intenties en zijn plaatsing in de tijd. Dit gebeurt door het problematiseren van het gegeven dat binnen zijn oeuvre duidelijk twee groepen kunnen worden onderscheiden: de werken naar de werkelijkheid versus de gefantaseerde voorstellingen.

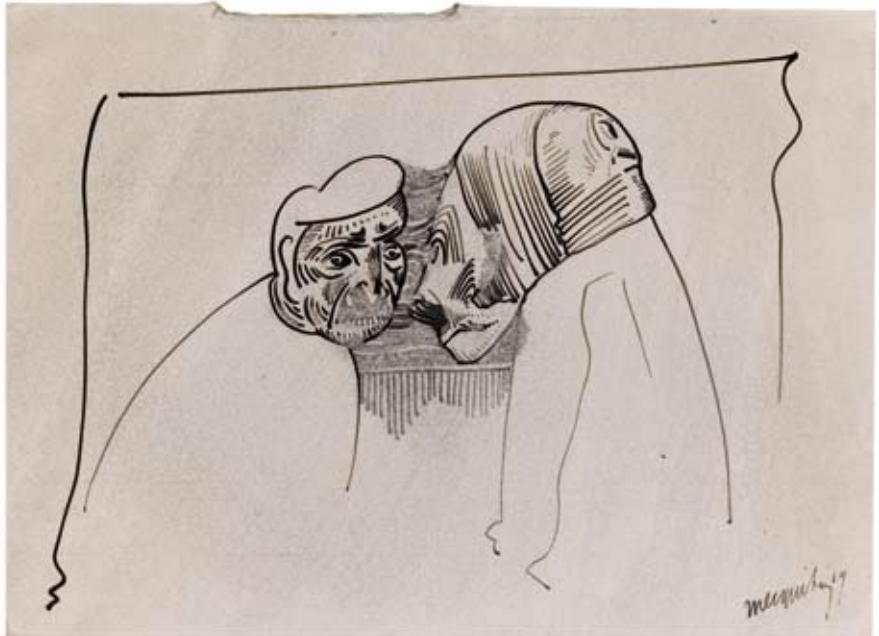
Afb. 1
**Zelfportret met jas
en hoed**, circa 1897
houtsnede, II/II
383 x 183 mm
(beeldmaat)
H 003

Afb. 2
Neushoornvogel,
circa 1916
potlood en waterverf
op papier
352 x 238 mm

Afb. 3
Fantasie:
ontmoeting tussen
twee figuren,
waarvan één
met Januskop,
1919, pen en inkt,
gewassen, op wit
karton, 170 x 235 mm

Afb. 4
Fantasie: diverse
figuren, de meest
linker met rood
hoofd, wijzend naar
rechts, 1927
potlood, zwarte inkt,
waterverf, gewassen
310 x 474 mm

